

ДАЈИЋКО ЈЕЗЕРО – НЕКАДА „ГОРСКО ОКО” ГОЛИЈЕ

На северозападној страни планине Голија, непосредно поред пута Ивањица – Беле Воде, на 1.436 метара надморске висине, у малој плиткој депресији смештено је Дајићко језеро, за које су везане многе легенде и предања, али и научни радови Недељка Кошанина и Радована Ршумовића, Јосифа Панчића и Јована Цвијића. Цвијићеве и Кошанинове процене о надморској висини језера и његове непосредне околине биле су нетачне због неправилности тадашњих топографских карата. Удаљено је од Ивањице 36 km, а 2,2 km од Белих Воде. Језеро лежи у депресији једне заравњене, благо нагнуте преседлине правца пружања север - југ са чије се источне стране издиже узвишење Ривотине (око 1.550 m), а са западне стране завршава се брдо Тичар, које је у овом делу високо 1.460 m. Дајићко језеро у морфохидролошком смислу припада сливу реке Моравице, али је и близу развођа са сливом Студенице, јер вододелница иде гребеном узвишења Ривотине са источне стране језера.

Дајићко језеро

Под овим називом - Дајићко језеро, језеро се први пут среће у списима Јосифа Панчића, Недељка Кошанина и Јована Цвијића, а код мештана је био устаљен назив Језеро или Тичар. Према легенди у језеро су се некада утопили сватови па се зове и Сватовско језеро, а по неким причама ту се окупљају најлепше горске виле. Језеро је било култно место мештана овог краја. Тако се овде сваког 8. маја одржавала служба, а данас се одиграва вашар 21. јула сваке године. Тада се окупља велики број мештана и љубитеља овог краја, али све то представља велику пресију на екосистем језера, можда чак премашује еколошки капацитет овог простора. Зато, по завршетку ових свечаности простор треба довести у пређашње стање и санирати сва настала оштећења.

Питање настанка језера и његове старости је веома сложено и још увек нарасветљено. О постанку језера постоји више мишљења, од оних да је језеро настало под непосредним утицајем тектонике или да је глацијалног порекла до оних да је депресија језера настала преграђивањем старог иницијалног дела долине Пакашнице великом количином делувљума.

Геолошку подлогу језера и његове околине чине филити карбонске старости. Међутим, како су филити подложни површинском разоравању закључује се да само језеро не лежи на матичној стени, него на делувљуму који се гравитационо транспортује на најнижи део преседлине и ту таложи.

Од посебног значаја је питање како се језеро храни и какав је његов хидролошки режим. Највећим делом воду добија од атмосферског талога, тј. кише и отопљеног снега из свог слива. Језеро не пресушује и нема значајног колебања нивоа воде, услед велике количине падавина (око 1.100 mm годишње) и малих губитака воде због ниских температура и слабог испаравања, релативно мале инсолације и велике влажности ваздуха, као и заклоњености језера у односу на ваздушна струјања. Језеро добија воду и од каптираног извора који се налази преко пута. Чесма је посвећена Властимиру Парезановићу, пиониру шумарства овога краја. На њој пише: *„Када би сваки човек знао које је дрво његово, никада га не би посекао“*.

С обзиром на хидрогеолошке карактеристике терана на коме је језеро, тј. на вододржљивост и непропусност подлоге, нема губитака воде подземним путем. Тако и за подземно дотицање воде нема чврстих доказа, мада је Кошанин претпостављао да на основу разлике у температури воде постоји извор мале издашности у најдубљем делу језера. Провидност језера је јако мала, а боја воде је тамно мрка због

црне боје муљевитог језерског дна као и садржаја органских материја у води.

Каптиран извор

Депресија у којој лежи Дајићко језеро има облик равностраног троугла са заобљеним теменима, а такав облик има и данашње језеро. Његова западна обала има меридијански правац, друге две се састају на југоисточној страни. Данас је водено огледало језера значајно редуковано. Трагови некадашње веће површине језера и ранијег стања воде огледају се у карактеристичним флористичко-вегетацијским и морфолошким доказима. У време Кошаниновог истраживања језера, 1906. године, површина воденог огледала износила је 460 m^2 , што је четвртина од некадашњег и првобитног воденог огледала. То јасно указује на процес еутрофикације који је у последње време убрзан услед антропогеног фактора.

Наиме, интензивна сеча смрчевих шума у околини повећава инсолацију и испаравање, а изградња пута смањила је доток воде и променила водни режим језера. Тако су се битно променили еколошки услови, водни биланс и микроклиматски параметри и интензивирали еутрофикацију језера која је условила настанак карактеристичних облика тресавске вегетације: ливадске тресаве, високе тресаве и вегетације у језеру. Такође директан негативан утицај има и напасање стоке у близини језера, што доводи до сабијања земљишта и промене

хемизма језера. Кошанин је у време свог истраживања забележио да је језеро служило и као појилиште за стоку и да су чобани обезбеђивали прилаз стоци носећи гране и дебла. Заштитом је забрањена испаша стоке на заштићеној површини и бацање предмета у језеро, али се режим заштите и забране често не поштују. Повећан неконтролисан приступ заштићеној површини, паркирање возила око пута и језера и повећано присуство људи, буке и загађења за време вашара су данашњи негативни утицаји на језеро, који се могу елиминисати стриктним поштовањем принципа заштите и забране и повећаном контролом у ужој и широј околини језера.

У време Кошаниновог истраживања језеро је било окружено густом смрчевом шумом и у правом смислу представљало „горско око” Голије. Тада густе шуме спречавале су засипање језерског дна седиментима и прилаз стоке језеру. Пошто је језеро сада на чистини, прилаз је отворен па стока поспешује даљи развој травне вегетације која смањује површину воденог огледала.

У тресавама лежи огроман потенцијал научног истраживања историје вегетације, њеног постанка и развоја, с обзиром на недовољан степен истражености историјског развоја живог света Балканског полуострва. Досадашњим радовима Кошанина и Панчића има се увид у стогодишњи пресек промена у флори на овом локалитету. Даља и детаљна палеоботаничка истраживања Дајићког језера би имала огроман и несумњив значај.

Фауна Дајићког језера је недовољно истражена, али се зна да је ово језеро једино станиште у Србији три врсте акватичних инсеката из реда Odonata. Језеро је једно од ретких станишта врсте репатог водоземца – *Triturus cristatus*.

Године 1966. Скупштина општине Ивањица је на предлог Републичког завода за заштиту природе донела решење о стављању под заштиту државе Дајићког језера – тресаве као природне реткости и природног споменика геоботаничког карактера и то на површини од 2 ha која обухвата језерско окно и непосредну језерску раван. Подручје је стављено под режим заштите као строги резерват природе, где је забрањено вршити било какве промене које ометају спонтани природни развој живог света. Решењем је предвиђено да се обележи граница заштићене зоне, али то није урађено. Такође, и поред одлуке о заштити настављена је деградација ове природне реткости.

Степен измењености предела Дајићког језера се може оценити као висок и услед тога као нарушен природни екосистем. Убрзани

процес зарашћивања јавио се као последица искључиво негативног антропогеног утицаја. Само принципима активне заштите кроз развој је могуће свести садашњи темпо еутрофикације на природни. Потребно је променити досадашњи однос према овом објекту изузетне лепоте. У смислу техничке заштите неопходно је вађење различитих нагомиланих предмета. Предвиђају се таложници који би спречили уношење наноса са водом. Биолошке мере заштите се огледају у очувању аутохтоности флоре и фауне и доприносу веће стабилности екосистема Дајићког језера. Требало би забранити уношење неаутохтоних врста као и коришћење пестицида и инсектицида у близини. За опстанак великог мрмољка веома је битна забрана порибљавања језера, јер би он у том случају био угрожен од стране грабљивих врста риба.

Атрактивност и непроцењивост језера за науку били су основни повод да се оно прогласи заштићеним подручјем. На овом простору до сада нису вршена мултидисциплинарана и стационарана научна истраживања. Свакако, ово језеро треба чувати за науку и за Голију и штитити га од негативних антропогених утицаја. Будући комплексан научно-истраживачки рад (микроклиматска, педолошка, биолошка, еколошка и друга истраживања) требало би да буде такав да својом активношћу не угрожава строги природни резерват Дајићког језера.

Дајићко језеро

Свакако треба искористити изузетан туристички потенцијал језера као привлачног локалитета Голије уз поштовање режима његове заштите.

Не можемо писати о Дајићком језеру, а да не кажемо да се налази на једној од најлепших и шумама најбогатијих планина у Србији, на планини која носи епитет ваздушне бање и која је највиша планина југозападне Србије (Јанков камен 1.833 m).

Влада Републике Србије је јула 2001. године донела Уредбу којом се подручје планине Голија ставља под заштиту као Парк природе „Голија” и сврстава у I категорију заштите као природно добро изузетног значаја. Уредбом о заштити Парка природе Голија (Сл. гласник РС, бр. 45/2001) јавном предузећу Србијашуме је поверено старање о овом заштићеном природном добру, која заштиту и развој природног парка Голија спроводи према средњорочним и краткорочним програмима заштите и развоја. Аутохтоност и изражена мозаичност примарне вегетације, присуство ендемита и реликата, специфичност геоморфолошких особености и посебност хидролошких појава су критеријуми на основу којих су издвојена подручја под одговарајућим режимима заштите у оквиру овог природног парка.

У оквиру Парка природе Голија на локалитетима постоје три степена (режима) заштите. Под режимом заштите I степена обухваћена су станишта природних реткости биљних и животињских врста, као и специфичне биљне заједнице које представљају значајан елемент основних вредности заштићеног простора, осетљиви екосистеми тресава, Кошанинова језера, Дајићко језеро, извориште Голијске реке и Студеничке реке, као и слапови реке Изубре.

То су простори највреднији са аспекта заштите природе где је утврђена забрана коришћења природних богатства осим у научне, истраживачке сврхе. Парк природе Голија је исте, 2001. године добио статус Резервата биосфере под називом „Голија – Студеница“ и тако постао први Резерват биосфере у Србији. Тачније, у оквиру Парка природе површине 75.183 ha проглашен је резерват на површини од 53.804 ha. Проглашење Голије за Парк природе и Резерват биосфере ствара националну и међународну одговорност у очувању и унапређењу специфичних генетичких ресурса, стварањем оптималног модела резервата биосфере како би се обезбедила равномерна расподела добити између природе и човека.

Ана Борисављевић